

■ Ένα επίκαιρο και πολὺ φλέγον ἐκκλησιαστικὸ ζήτημα

Ἡ Ἀνάγνωσις ἐν Μεταφράσει τῶν Ἀγιογραφικῶν Κειμένων*

Τοῦ Ἀρχιμ. Νικοδήμου Μπαρούση

ΓΝΩΣΤΟΣ καὶ σεβαστὸς καθηγητῆς, ἓνας ἐκ τῶν ἐξ μεταφραστῶν τῆς Καινῆς Διαθήκης, ὁποῦ ἐξεδόθη ὑπὸ τῆς «ὑπερ-δογματικῆς χαρακτῆρος» Βιβλικῆς Ἑταιρείας τὸ ἔτος 1985, μιᾶς μεταφράσεως κατ' ἐννοιολογικὴν ἀντιστοιχίαν, (ὥστε) νὰ ἐξασφαλίζεται μεγαλύτερη ζωντάνια στὴν ἀπόδοσι», κατὰ τὸ προλογικὸν σημείωμα τῆς ἐκδόσεως αὐτῆς, μιᾶς μεταφράσεως εἰς τὴν ὁποίαν, ὑπὸ πανεπιστημιακῶν διδασκάλων ἀπεδόθη «διαφαινομένη πολιτικοποίησι ἀπόψεων ἐν τῇ ἔρμηνείᾳ (καὶ) εὐσεβιστικὰ (παρεκκλησιαστικὰ-ὀργανωσιακὰ) κίνητρα ἐν τῇ θεολογίᾳ»¹, ἐπωφελοῦμενος τῆς δοκιμασίας, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ Ἱερὰ Ἀρχιεπισκοπὴ ἔκρινε ὀρθὸν νὰ ὀδηγήσῃ τὸ χριστεπώνυμον πλήρωμα, ἐδημοσίευσεν ἐκτενὲς ἄρθρον, ὑπεραμυνόμενος τοῦ ὑπὸ συζήτησιν θέματος, δηλαδὴ τῆς ἐπ' ἐκκλησίας ἀναγνώσεως τῶν ἀγιογραφικῶν κειμένων καὶ ἐν μεταφράσει². Ὁ σεβαστὸς καὶ διακεκριμένος συντάκτης τοῦ ἐν λόγῳ ἄρθρου, (εἰς τὸ ἐξῆς «σ.»), δηλώνει ὅτι ἐπὶ τῶν ἀπόψεών του «μπορεῖ νὰ ὑπάρχουν πολλὰ ἐπιχειρήματα κατὰ: σεβαστὰ κατὰ πάντα καὶ ἀξιάκουστα», γι' αὐτὸ τολμῶ διὰ τοῦ παρόντος νὰ ἐκθέσω τὶς ἀπόψεις μου.

* * *

ΚΑΤ' ΑΡΧΑΣ μεταφέρει ὅ,τι ἔγραφε ὁ Ἀπόστολος Παῦλος περὶ τοῦ χαρίσματος τῶν γλωσσῶν (πρβλ. Α' Κορ. ιδ' 6 ἐξ) εἰς «τοὺς ὀρθοδόξους Ἕλληνες τοῦ 2004».

Ὅμως, τὸ συγκεκριμένο χωρίον ἀναφέρεται εἰς τὸ ἰδιαιτέρο χάρισμα τῆς γλωσσολαλίας, τὸ ὁποῖον «ἐπρόκειτο ὄχι περὶ ξένων γλωσσῶν, ἀλλὰ περὶ ξενιζούσης, ἥτοι παραδόξου, γλώσσης. Ἡ γλωσσο-

Λαλία ἐθεωρεῖτο ἐκδήλωσις τῆς καθόδου τοῦ Ἁγίου Πνεύματος», καὶ ἐξέλιπεν ἤδη ἀπὸ τὴν ἐποχὴν, «τοῦ κατὰ τῶν Γνωστικῶν καὶ τοῦ Μαρκίωνος ἀγῶνος τῆς Ἐκκλησίας», δηλ. τὸν Β΄ μ.Χ. αἰῶνα³.

Κατὰ συνέπειαν, τὸ συγκεκριμένο χωρίον τοῦ Ἀποστόλου Παύλου: «...εἰς ἀέρα λαλοῦντες...», δὲν ἀπευθύνεται εἰς «τοὺς ὀρθοδόξους Ἕλληνες τοῦ 2004».

Ἐν συνεχείᾳ, ἃς μοῦ ἐπιτραπῆ νὰ διαφωνήσω ἐπὶ τῆς ἀποδόσεως, ὑπὸ τοῦ σ., εἰς τὸν Ἀπόστολον Παῦλον τοῦ τίτλου: «Ὁ πρῶτος μετὰ τὸν Ἔνα».

Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ἔχει πλῆθος ἐγκωμίων διὰ τὸν πρωτοκορυφαῖον Ἀπόστολον, ἀλλ' οὐδέποτε τὸν ἀπεκάλεσε «πρῶτον μετὰ τὸν Ἔνα».

Ὁ τίτλος αὐτὸς ἀνήκει εἰς τὸν γερμανὸ προτεστάντη συγγραφέα J. Holzner, τοῦ ὁποίου τὸ ἔργον: «Παῦλος» μετεφράσθη εἰς τὴν ἑλληνικὴν ὑπὸ τοῦ μακαριστοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἱερωνύμου καὶ ἐξεδόθη ἀπὸ τὶς σχετιζόμενες μετὰ τοῦ περιοδικοῦ «**Ἀκτίνες**», ἐκδόσεις «**Δαμασκός**».

Νομίζω ὅτι τὸ βιβλίον αὐτό, μεταξὺ ἄλλων, συνέβαλε εἰς τὴν προτεσταντίζουσαν ἀπόκλισι τῆς νεο-ἑλληνικῆς εὐσεβείας⁴.

Προχωρῶν, ὁ σ. ὀμιλεῖ, περιέργως πῶς, περὶ τοῦ «ἀτόφιου λόγου τοῦ Θεοῦ, (ποῦ) εἶναι τὰ ἱερὰ ἀναγνώσματα».

Ὅμως, ὁ ὅρος «ἀτόπιος λόγος» εἶναι καινοφανής. Ὑποθέτω ὅτι εἶναι μία «ζωντανὴ ἀπόδοση» τοῦ ὄρου «αὐτάρκης».

Ἄν εἶναι ἔτσι, τότε ἀδυνατῶ νὰ συμφωνήσω μαζί του, διότι «δὲν ἠμποροῦμεν νὰ ἰσχυρισθῶμεν ὅτι ἡ Γραφὴ εἶναι αὐτάρκης, καὶ αὐτὸ ὄχι διότι εἶναι ἀτελὴς ἢ ἀνακριβὴς ἢ διότι ἔχει σφάλματα, ἀλλὰ διότι ἡ Γραφὴ εἰς τὴν οὐσίαν τῆς δὲν ἐγείρει ἀξιώσεις αὐταρκειᾶς. Ἡμποροῦμεν νὰ εἴπωμεν ὅτι ἡ Γραφὴ ἀποτελεῖ θεόπνευστον σχῆμα ἢ εἰκόνα ἀληθείας, ἀλλ' ὄχι τὴν ἰδίαν τὴν ἀλήθειαν»⁵. Διότι, «μερικῶς κατεγράφη ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ εἰς τὰ γνωστὰ βιβλία τῆς Καινῆς Διαθήκης (πρβλ. Ἰωάν. κα' 25)»⁶.

Ὁ σ. ἀναγνωρίζει ὀρθῶς, ὅτι ἡ γλῶσσα τῆς Καινῆς Διαθήκης εἶναι καταντητὴ εἰς ὅσους ἔχουν «ἐντονὴ λειτουργικὴ ζωὴ καὶ συνεχῆ ἀνατροπὴ μὲ τὰ ἱερὰ κείμενα», διότι αὐτοί, ἂν καὶ ἀγράμματοι ἐνίοτε, ἐν τούτοις «καθίστανται οἰκεῖοι μὲ τὴν ἐκκλησιαστικὴν γλῶσσα, ὅπως ἓνας μετανάστης μαθαίνει τὴν γλῶσσα τοῦ τόπου, ὅπου ζεῖ».

Ἄνψυχεῖ ὅμως διὰ τοὺς ἄλλους, ὁποῦ εὐρίσκονται ἔξω ἀπὸ τὸν δρόμον τοῦ Θεοῦ, μακρὰν τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς, διὰ τοὺς πολὺ συμπα-

θεῖς μὲν, ἀλλ' ἀδιαφόρους ἢ ἀμετανοήτους. Αὐτούς, τοὺς ὁποίους «αἰρέσεις καὶ ἰδεολογίες ἀντιχριστιανικὲς κερδίζουν μιλώντας τους στὴν ἀπλὴ καὶ κατανοητὴ γλῶσσα τῆς καθημερινότητος». Διὰ τοῦτο ἐπικρατεῖ «τὸ φιλόστοργο καὶ φιλάνθρωπο πνεῦμα τοῦ νέου μέ-
τρου...».

Ὡς γνωστόν, «ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος συχνὰ παραπονεῖται, ὅτι ἡ ἀλήθεια τοῦ Θεοῦ τοῦ προσφέρεται εἰς “ἀρχαϊκὸν ἰδίωμα”, δηλαδὴ εἰς τὴν γλῶσσαν τῆς Ἁγίας Γραφῆς, πού τοῦ εἶναι ξένη καὶ δὲν χρησιμοποιεῖται πλέον... Ἀλλὰ προκύπτει τὸ ἀναπόφευκτον ἐρώτημα: Ἡ γλῶσσα λοιπὸν τῆς Ἁγίας Γραφῆς δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ ἓνα τυχαῖον ἐξωτερικὸν περίβλημα, ἀπὸ τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ ἐξαχθῇ κάποια “αἰώνια ἰδέα”, ἢ μήπως εἶναι ἓνας αἰώνιος φορεὺς τοῦ θεοῦ πνεύματος, πού κάποτε μᾶς παρεδόθη διὰ παντός; ... Μήπως θὰ ἦταν ἀσφαλέστερον νὰ προσαρμόσωμεν τὴν σκέψιν μας εἰς τὰ ἰδιώματα τῆς βιβλικῆς γλώσσης καὶ νὰ μάθωμεν ἐκ νέου τὴν γλῶσσαν τῆς Ἁγίας Γραφῆς; Κανεὶς δὲν ἔμπορεῖ νὰ λάβῃ τὸ Εὐαγγέλιον, παρὰ μόνον ἐὰν μετανοήσῃ. Διότι εἰς τὴν γλῶσσαν τοῦ Εὐαγγελίου “μετανοεῖτε” δὲν σημαίνει ἀπλῶς ὁμολογίαν ἁμαρτιῶν καὶ συντριβὴν δι’ αὐτάς, ἀλλὰ “μεταβολὴν νοός”, δηλαδὴ βαθεῖαν ἀλλαγὴν τῆς διανοητικῆς καὶ συναισθηματικῆς συμπεριφορᾶς, ὁλοκληρωτικὴν ἀνανέωσιν τοῦ ἑαυτοῦ μας, πού ἀρχίζει μὲ τὴν αὐταπάρνησιν, πραγματοποιεῖται δὲ καὶ ἐπισφραγίζεται διὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος» ⁷.

Ὅπως διηγεῖται γλαφυρὰ ὁ ἅγιος Σωφρόνιος Ἱεροσολύμων: «Ἀκούσας δὲ Ζωσιμᾶς ὅτι καὶ χρήσεων Γραφικῶν ἐμνημόνευσεν, ἔκ τε Μωϋσέως καὶ τοῦ Ἰῶβ καὶ τῆς βίβλου τῶν Ψαλμῶν, ἔφησεν πρὸς αὐτὴν (τὴν ὀσίαν Μαρίαν τὴν Αἰγυπτίαν)· Ψαλμοῖς δέ, ᾧ κυρία μου, ἢ ἄλλοις βιβλίοις ἐνέτυχας; Ἡ δὲ ἀκούσασα ὑπεμειδίασε, καὶ φησὶν πρὸς τὸν γέροντα· Πίστευσον, ἄνθρωπε, οὐκ εἶδον ἕτερον ἄνθρωπον ἐξ ὅτε τὸν Ἰορδάνην ἐπέρασα, ...γράμματα τοίνυν οὐ μεμάθηκα πώποτε· ἀλλ' οὐδὲ ψάλλοντος τινὸς ἢ ἀναγινώσκοντος ἤκουσα· ὁ δὲ λόγος τοῦ Θεοῦ, ζῶν τε καὶ ἐνεργῆς ὢν, αὐτὸς διδάσκει τὸν ἄνθρωπον γινῶσιν...» ⁸.

Τὰ ἱερὰ κείμενα τῆς Καινῆς Διαθήκης, καὶ μάλιστα οἱ Ἐπιστολές, εἶχαν τὶς «δυσκολίες» τους, ἥδη ἀφ' ὅτου ἐγράφησαν, ὡς παρατηρεῖ ὁ ἴδιος ὁ Ἀπόστολος Πέτρος (Β' Πέτρ. γ' 16).

Τὴν ἰδίαν διαπίστωσι ἔκαμε καὶ ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, δι' αὐτὸ καὶ ἔλεγε:

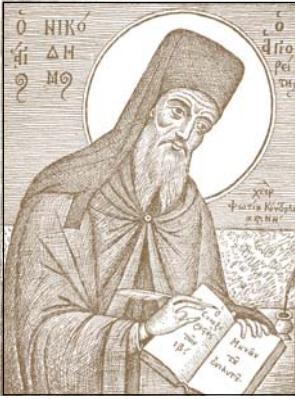

«Μίαν ὑμᾶς ἅπαντας αἰτῆσαι βούλομαι χάριν ... Κατὰ μίαν Σαββάτων, ἧ καὶ κατὰ Σάββατον, τὴν μέλλουσαν ἐν ὑμῖν ἀναγνωσθῆσθαι τῶν Εὐαγγελίων περικοπήν, ταύτην πρὸ τούτων τῶν ἡμερῶν μετὰ χειρας λαμβάνων ἕκαστος, οἴκοι καθήμενος ἀναγινωσκέτω συνεχῶς, καὶ πολλάκις περισκοπεῖτω μετὰ ἀκριβείας τὰ ἐγκείμενα, καὶ βασανίζέτω ταῦτα καλῶς, καὶ τί μὲν σαφές, τί δὲ ἄδηλον σημειούσθω ... Οὕτως ἀπαντᾶτε πρὸς τὴν ἀκρόασιν ... τῆς διανοίας ὑμῖν ἤδη προσοικειωθείσης τῇ τῶν ρημάτων γνώσει... Πλὴν ἀλλά, εἴ καὶ τινες οὕτω πένητες εἶεν, (ὥστε νὰ μὴ ἔμποροῦν νὰ ἔχουν βιβλίον εἰς τὸν οἶκον τους), ἔνεστιν ἐκ τῆς συνεχοῦς ἐνταῦθα γινομένης ἀναγνώσεως μηδὲν ἀγνοεῖν τῶν ἐγκειμένων ἐν ταῖς θεαῖς Γραφαῖς...»⁹.

Τὴν ἰδίαν ἀντίληψιν εἶχαν καὶ οἱ μακάριοι Κολλυβάδες, οἱ ὁποῖοι, παρ' ὅτι ἔζησαν εἰς τόσον χαλεποὺς καιροὺς, εἰς οὐδὲν ἠθέλησαν νὰ διασαλεύσουν τὴν ὑπὸ τῶν Πατέρων παραδοδομένην τάξιν, καίτοι ἐγνώριζαν νὰ ἀγωνίζωνται σθεναρῶς ὅταν αὐτὴ ἐθίγετο, ὅπως εἰς τὴν περίπτωσι τῆς ἀραιᾶς θείας Μεταλήψεως, τῆς τελέσεως τῶν ἱερῶν μνημοσύνων ἐν ἡμέρᾳ Κυριακῇ, κ.τ.λ.

Ἔτσι ὁ ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἄγιορείτης, καταναλώσας ἑαυτὸν ἐρμηνεύων διεξοδικῶς πλεῖστα ὅσα κείμενα, (Βίους Ἁγίων, Συνοδικοὺς Κανόνας, Ψαλμοὺς, λειτουργικοὺς ὕμνους, ἀσματικοὺς κανόνας, κτλ.), «πρὸς ὠφέλειαν παντὸς ὀρθοδόξου συστήματος» καὶ δὴ τῶν ἀπλουστέρων καὶ ἀπαιδευτῶν ἀδελφῶν του, ὡς «ὀρθοδοξότατος καὶ τῶν δογμάτων τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας τρόφιμος»¹⁰, μετὰ τῶν ἄλλων «σωτηρίων διδαγμάτων», τὰ ὁποῖα «πᾶσι παρέθηκεν», ἔγραψε καὶ τοῦτο:

«Ὁ πολυμήχανος διάβολος, θέλοντας νὰ ἐμποδίσῃ τινὰς Χριστιανούς νὰ μὴ πηγαίνουν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, σπεῖρει εἰς αὐτοὺς καὶ τοιοῦτον τάχα εὐλογον καὶ ἀπὸ τὰ δεξιὰ λογισμόν, λέγων πρὸς αὐτούς· Τί θέλετε νὰ ὑπάγετε εἰς τὴν ἐκκλησίαν; Ἔσεῖς καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἂν ὑπάγετε μὲ τὸ σῶμα, ὅμως μὲ τὸν νοῦν δὲν εἴσθε εἰς τὴν ἐκκλησίαν... Ἐὰν ὅμως, ἀδελφοί, εὕρισκομένων ὑμῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ μὲ τὸ σῶμα, ὁ νοῦς σας σκορπισθῇ εἰς τὰ ἔξω, μὴ ταράττεσθε, ἀλλὰ πάλιν νὰ τὸν γυρίζετε εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ εἰς τὸν ἑαυτὸν σας... Διότι εἶπεν ἓνας ἀββᾶς ... ὅτι, καθὼς τὸ μικρὸν πωλᾶρι, ἀγκαλὰ καὶ φεύγει κοντὰ ἀπὸ τὴν μητέρα του καὶ τρέχει ἐδῶ καὶ ἐκεῖ,

ὁμως πάλιν γυρίζει καὶ ἔρχεται, ἐκεῖ ὅπου εἶναι ἡ μπτέρα του, ἔτσι καὶ ὁ νοῦς, ἀγκαλὰ καὶ συννηθίζει νὰ μὴ στέκρ ἐκεῖ ὅπου στέκεται καὶ τὸ σῶμα, τρέχει ἐδῶ καὶ ἐκεῖ, ὁμως πάλιν γυρίζει καὶ ἔρχεται ἐκεῖ, ὅπου καὶ τὸ σῶμα εὐρίσκεται. Φυλαχθῆτε ... ἀδελφοί, καὶ ἀπὸ τὸν λογισμὸν τοῦτον, ὅπου βάλλει εἰς τινὰς ὁ διάβολος καὶ τοὺς λέγει· Ἐσὺ εἶσαι ἀγράμματος καὶ ἀμαθὴς καὶ δὲν καταλαβαίνεις ἐκεῖνα, ὅπου λέγονται ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ λοιπὸν διατί ὁλως νὰ ὑπάγης εἰς τὴν ἐκκλησίαν; Σᾶς ἀποκρίνεται γάρ, ἀδελφοί, ἕνας ἀββᾶς εἰς τὸ "Τεροντικὸν" καὶ σᾶς λέγει ὅτι: "Ἄν καὶ ἐσεῖς δὲν καταλαβαίνετε ἐκεῖνα, ὅπου λέγονται ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἀλλὰ ὁ διάβολος τὰ καταλαβαίνει καὶ διὰ τοῦτο τρομάζει καὶ φοβεῖται καὶ φεύγει ἀπὸ λόγου σας". Ἀφίνω νὰ λέγω ὅτι καὶ ἐσεῖς, ἂν καὶ δὲν καταλαβαίνετε ὅλα τὰ λεγόμενα, ἀλλ' ὁμως πολλὰ λόγια ἐξ αὐτῶν καταλαβαίνετε, καὶ μὲ ἐκεῖνα ὠφελείσθε. Προσθέτω δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι ἂν ἐσεῖς συχνὰ πηγαίνετε εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ ἀκούετε τὰ θεῖα λόγια, ἡ συνέχεια ἐκείνη ἔχει νὰ σᾶς κάμῃ μὲ τὸν καιρὸν νὰ καταλαβαίνετε ἐκεῖνα, ὅπου πρότερον δὲν ἐκαταλαβαίνατε, ὡς λέγει ὁ Χρυσόστομος, διότι ὁ Θεός, βλέποντας τὴν προθυμίαν σας, ἀνοίγει τὸν νοῦν σας καὶ τὸν φωτίζει εἰς τὸ νὰ καταλαβαίνῃ"¹¹, νὰ ἀντιλαμβάνεται τόσον καλὰ τὰ ἱερὰ κείμενα, ὥστε νὰ σᾶς καταστήσῃ διδασκάλους τῶν ἄλλων¹².

Διότι ὁ ἅγιος Νικόδημος ἐγνώριζε ὅ,τι καὶ ὁ θεοφώτιστος μέγας Γέρων, ὁ ἅγιος Βαρσανούφιος, ὁ ὁποῖος τὴν ἰδίαν περίπου ἀπάντησι ἔδωσε ὅταν τοῦ ὑπεβλήθῃ ἡ ἐρώτησις:

«Παρακαλῶ σε, Πάτερ, ἐπειδὴ ἀναγινώσκω τὸ ἑλληνιστὶ καὶ οὐ νοῶ, τί λέγω, εὕξαι ἵνα ὁ Κύριος συνετίσῃ με εἰς τὴν ἀνάγνωσιν· καὶ εἰπέ μοι, εἰ ὀφείλω μαθεῖν ἑλληνιστὶ τοὺς ψαλμοὺς.

Ἀπόκρισις: Περὶ τῆς ἑλληνικῆς ἀναγνώσεως, ἐὰν κατὰ Θεὸν καὶ τὰ πρὸς ὠφέλειαν ψυχῆς ζητήσωμεν ἐν ταπεινώσει, ἔστιν ὁ παρέχων σύνεσιν Θεός. Καὶ ἐὰν ἡ δόγμα Θεοῦ, δῆλον ὅτι καὶ πρὸς σωτηρίαν γίνεται ψυχῆς· αἱ γὰρ πλεῖσται τῶν βίβλων ἑλληνικῇ διαλέκτῳ εὐρίσκονται. Ἐὰν δὲ καὶ τοὺς ψαλμοὺς κοπιᾶσῃς μαθεῖν τῇ τοιαύτῃ διαλέκτῳ, εἰς βοήθειάν σου γίνεται τοῦτο τῶν ταύτης τῆς διαλέκτου ἀναγνωσμάτων· εἴτε οὖν ἀναγνώσματα, εἴτε μάθησις ψαλμῶν, ἀδιαλείπτως μιμνήσκου τοῦ λέγοντος Θεοῦ "μάθετε ἀπ' ἐμοῦ ὅτι πρᾶός

εἶμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ καὶ εὐρήσετε ἀνάπαυσιν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν». Νόησον ἃ λέγω σοι· κἄν κοπιάσης, χάριν εὐρίσκεται, ἔχων σου ὁ κόπος εἰς ζῶν ἁιώνιον· ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν· ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν»¹³.

* * *

ΑΣΦΑΛΩΣ ἓνα μέρος τῶν Χριστιανῶν σήμερα, γαλουχημένον εἰς τὰ νάματα τοῦ θρησκευτικοῦ νεοελληνικοῦ διαφωτισμοῦ - εὐσεβισμού, ὅπως αὐτὸς ἄρχισε νὰ εἰσβάλη εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς Ἀνατολὴ ἀπὸ τὴν ἐποχὴν ἥδη τῶν μακαρίων Κολλυβάδων, δυσκολεύεται νὰ δεχθῆ τὴν διὰ ταπεινώσεως προσέγγισι τῶν ἱερῶν κειμένων.

Δυστυχῶς οἱ «*μέσες-ἄκρες*», τὶς ὁποῖες ὅλοι ἀνεξαιρέτως οἱ Ἑλληνες ἀντιλαμβάνονται ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τῶν ἀγιογραφικῶν κειμένων, κατὰ τὴν ὁμολογία καὶ τοῦ σ., δὲν δημιουργοῦν συντριβὴ καὶ μετάνοια, δηλαδὴ δὲν δημιουργοῦν τὶς ἀπαραίτητες προϋποθέσεις, διὰ νὰ γνωρίσουν τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ.

Ἀντιλαμβάνομαι ὅτι σήμερα ζητοῦμε νὰ γνωρίσωμε τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ περισσότερον βάσει τῶν περὶ ἐλευθερίας ἀρχῶν τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως καὶ ὄχι τόσο βάσει τῶν εὐαγγελικῶν ἐπιταγῶν τῆς ταπεινώσεως καὶ τῆς μετανοίας.

Ἀντιλαμβάνομαι ὅτι ρέπομε πρὸς τὴν νοσηριχία, ἀλλὰ ἡ Ἐκκλησία, ἀντὶ νὰ μᾶς συγκρατῆ, πρέπει νὰ μᾶς ὠθῆ εἰς αὐτὸν τὸν κατήφορον;

Ἔτσι, δὲν ὁμοιάζει ἄραγε πρὸς τοὺς κακοὺς γονεῖς, οἱ ὁποῖοι κάνουν τὰ χατήρια τῶν παιδιῶν τους, διὰ νὰ ἔχουν «*τὸ κεφαλάκι τους ἡσυχο*»;

Εἶναι ὀρθὸν ἄραγε νὰ ἐπιζητοῦμε τὴν μετάφρασι, διὰ νὰ καλύψωμε, μὲ μία σχέσι διανοητικῆ, τὴν ἀπουσία τῆς κατανύξεως;

Ἄραγε «*γὰ νὰ ἐννοήσουμε "τί τὸ πλάτος καὶ μῆκος καὶ βάθος καὶ ὕψος"* (Ἐφ. γ' 18) τοῦ μυστηρίου τῆς σωτηρίας, *χρειάζεται νὰ προηγηθῆ ἡ κατανόησι*», ὅπως ἰσχυρίζεται ὁ σ.;

Ἐπιβεβλημένον εἶναι νὰ καταλαβαίνωμε τὰ ἀναγνώσματα, ἀλλὰ διατί νὰ ἀρνούμεθα ὅτι τὴν ὥρα τῆς θείας Λατρείας ἡ «*κατανόησι*» συντελεῖται μυσταγωγικῶς;

Καλλιεργώντας τὴν νοσηριχία τῆς λατρείας καὶ τῆς κατηχίσεως, δὲν ἐξομοιοῦμεθα ἄραγε πρὸς τοὺς διαφωτιστάς;

Ἐξ ἄλλου διερωτῶμαι, πῶς ὁ σ. δηλώνει ὅτι «*ἡ Ἐκκλησία δὲν μπορεῖ νὰ ἀρκεσθεῖ σὶς ἔκτακτες ἐπενέργειες τοῦ Ἁγίου Πνεύματος*», καθ' ἣν στιγμὴν ὁ ἴδιος ἀντιφάσκει κατωτέρω γράφων: «*Ἀπῆ-*

στε, σεβαστοὶ καὶ φίλτατοι ἀνψυχοῦντες, τὸ ἅγιο Πνεῦμα νὰ δράσει στὶς ψυχές...».

«Ἡ γραμματικὴ κατανόηση τοῦ νοήματος τοῦ βιβλικοῦ λόγου δὲν εἶναι προϋπόθεση τῆς ἀποδοχῆς του... Καμμὶ ἀνθρώπινη γλῶσσα καὶ κανένα γλωσσικὸ ἰδίωμα, ὅσο τέλειο καὶ ἂν εἶναι, δὲν μπορεῖ ἀπὸ μόνο του νὰ διευκολύνει τὴν πρόσβαση πρὸς τὴν ἀλήθεια τοῦ θεοῦ λόγου... Ὁ ἔσχατος ὅρος ἀναφορᾶς τῆς Γραφῆς δὲν εἶναι ὁ λόγος γιὰ τὸν Χριστό, ἀλλὰ ὁ ἴδιος ὁ ζώντανός Χριστός»¹⁴.

Ἐκεῖνο, ὁποῦ κατ' ἐξοχὴν ἐμποδίζει τὸν σύγχρονον ἄνθρωπο νὰ ἐπικοινωνήσῃ μὲ τὸν Θεόν, δὲν εἶναι ἄραγε ὁ μερισμὸς τῆς καρδιάς καὶ τῆς διανοίας του;

Ἄντὶ νὰ μονιμοποιοῦμε τὸν ἐσωτερικὸ διχασμὸ τοῦ σημερινοῦ ἀνθρώπου, ἐν ὀνόματι κάποιου ἀπερισκέπτου ἐκσυγχρονισμοῦ (aggiornamento) τῆς ποιμαντικῆς, μήπως θὰ ἔπρεπε νὰ τὸν βοηθήσωμε νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν χαμένη πνευματικὴν του ἐνότητα;

Ἄν ἡ δεισιδαιμονία τοῦ πρακτικοῦ ἀποτελέσματος ἐγκυμονῆ μεγάλους κινδύνους διὰ τὸν πολιτισμὸν, ἡ Ἐκκλησία δὲν ἔχει ἄραγε λόγους νὰ ἀνψυχῆ διὰ τὰ ἀποτελέσματα τοιούτων καιρίων τραυματισμῶν; Ἐφ' ὅσον σήμερα τὰ ὅρια τῶν ἀναγκῶν εἶναι ἐντελῶς αὐθαίρετα καὶ ὁ πολιτισμὸς, ὁποῦ ὑπάρχει, διὰ νὰ τὶς ἱκανοποιῆ, τείνει πρὸς τὴν ἀποσύνθεσιν, [διατί] ἡ Ἐκκλησία νὰ συμμορφοῦται ἄραγε πρὸς τὰ κελεύσματα τῆς ὁποίας «ἀνάγκης»;

Ὅμως, ἡ Ἐκκλησία ἔχει τὸν ἰδικόν της ἐπαγωγικὸ τρόπο παιδαγωγίας καὶ κατηχήσεως τοῦ λαοῦ:

«...Διὰ τῆς πατροπαραδότου Ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς ὄχι μόνον τὰ ἱερὰ ᾄσματα ἐγίναν προσφιλεῖ καὶ οἰκεία εἰς τὴν ἀκοήν, καὶ ἡ γλῶσσα, εἰς ἣν ταῦτα εἶναι γεγραμμένα, καταληπτή, ὡς ἔγγιστα, καὶ εἰς τοὺς ἀγραμμάτους, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τῶν θείων Εὐαγγελίων τὰ ρήματα, διὰ τῆς αὐτῆς Μουσικῆς καὶ τοῦ λογασιδικοῦ αὐτῆς τρόπου κατέστησαν οἰκειότερα εἰς τὴν ἀκοήν, καὶ βαθύτερον πάντοτε εἰσδύουσιν εἰς τῶν ἀκροατῶν τὰς καρδίας... Ὁ λογασιδικὸς οὗτος τρόπος τῆς ἀπαγγελίας εἶναι ἀρχαιότατος ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ γνησίως Ἑλληνικὸς, ὅπως φαίνεται καὶ εἰς τὰ παλαιὰ δράματα ... Ὁ τρόπος οὗτος τῆς ἀπαγγελίας, διὰ τῆς παρατάσεως ὅλων μὲν τῶν συλλαβῶν, ἀλλὰ μάλιστα τῆς καταλήξεως ἐκάστης περιόδου καὶ ἐκάστου κώλου, σημαίνει καὶ μιμεῖται τὸ κήρυγμα, ἥτοι τὴν φωνὴν τοῦ κήρυκος, καὶ ἀνταποκρίνεται εἰς τὴν ἐντολὴν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, “κηρύξατε τὸ Εὐαγγέλιον πάσῃ τῇ κτίσει”. Εἶναι ἄρα τὸ

λογαιοδικὸν τοῦτο μέλος κανονικώτατον ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, καὶ ἀνῆκει εἰς τὸν πλ. δ' ἢ τὸν βαρὺν ἥχον. Ἐθίζεται δὲ ν' ἀπαγγέλλεται ὁ μὲν Ἀπόστολος, μετὰ τινος ποικιλίας τόνων καὶ φθόγγων, τὸ δὲ Εὐαγγέλιον ἀπλούστερον καὶ ὅλως ἀπερίττως. Οἱ περὶ πάντα ἐπιπόλαιοι καὶ ἀταλαίπωροι νεωτερισταὶ κατέκριναν καὶ τὸ λογαιοδικὸν τοῦτο μέλος, καὶ εἶπαν ὅτι τοῦτο εἶναι "ἐπίρρινον" δῆθεν καὶ κακόζηλον. Εὐρον δὲ καὶ τινες καινοτόμους ἱερεῖς, οἵτινες πεισθέντες εἰς τὰς εἰσηγήσεις τῶν ξενοφρόνων ἐκείνων, κατήργησαν αὐθαιρέτως τὸν λογαιοδικὸν τρόπον καὶ ἀπαγγέλλουσι τὰς περικοπὰς τῶν θείων ρημάτων δι' ἀπλῆς ἀναγνώσεως. Εἰς τοὺς τοιούτους ἱερεῖς πρέπει ν' ἀπαγορευθῇ ἀρμοδίως ἡ καινοτομία αὕτη»¹⁵.

Πράγματι, «τὸ Τυπικὸν (τῆς Ἐκκλησίας), σὲ ὅλες του τὶς λεπτομέρειες, δὲν εἶναι ἀπλὸς "τύπος", ἀλλὰ ἔχει θεολογικὸ περιεχόμενο... (Καὶ αὐτὸ) προβλέπει τὴν ἐμμελῆ ἀνάγνωσιν, ὅταν πρόκειται γιὰ ἀναγνώσματα τῆς Καινῆς Διαθήκης, καὶ ὄχι "χῦμα"», ὅπως ἐπιβάλλουν εἰς τοὺς νεοέλληνας ὁ διαφωτισμὸς καὶ ὁ εὐσεβισμὸς. «Ἡ ἀνάγνωσιν ἐνὸς κειμένου μὲ σκοπὸ διδακτικὸ καὶ ἠθικοπλαστικὸ διαφέρει ριζικὰ ἀπὸ τὴν ἀνάγνωσίν του μὲ πνεῦμα δοξολογικόν. Στὴν πρώτην περίπτωσιν οἱ λέξεις συλλαμβάνονται καὶ καταλαμβάνονται ἀπὸ τὸν ἀνθρώπινον λόγον. Στὴν δευτέραν περίπτωσιν οἱ λέξεις "πλατύνονται", -ἐξ οὗ καὶ τὸ μέλος-, γιὰ νὰ "περιλάβουν" καὶ "καταλάβουν" αὐτὲς τὸν ἀνθρώπινον λόγον. Εἶναι φανερὸ ὅτι τὸ δεύτερον αὐτὸ εἶδος ἀναγνώσεως -τὸ δοξολογικόν- προσκρούει εὐθέως στὸν ὀρθολογισμὸ, ὁ ὁποῖος ἀξιῶνει τὴν "κατάληψιν" τῆς ἀληθείας ἀπὸ τὸν ἀνθρώπινον λόγον... Δὲν εἶναι τυχαῖο ὅτι οἱ ἀξιῶσεις μὴ ἐμμελοῦς ἀναγνώσεως τῶν βιβλικῶν κειμένων ἐγείρονται σὲ μιὰ ἐποχὴ, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ μὲν περιρρέουσα πολιτισμικὴ ἀτμόσφαιρα εἶναι ὀρθολογικὴ, ἡ δὲ Ἐκκλησία, ἔχοντας χάσει τὴν συνείδησιν τῆς ἐσχατολογικῆς φύσεως τῆς Λειτουργίας, τὴν μετέτρεψε σὲ διδακτικὸ καὶ ἠθικοπλαστικὸ μέσον, τὸ ὁποῖο φυσικὰ τῆς ἐπιβάλλει νὰ προβαίνει σὲ καινοτομίες τοῦ εἶδους τῆς μὴ ἐμμελοῦς ἀπαγγελίας τῶν ἀγιογραφικῶν ἀναγνωσμάτων, γιὰ καλύπτει "κατανόησίν" του... Παραλείπομε τὴν ἀναφορὰ στὸν σοβαρὸ κίνδυνον, πὸ ἐμπεριέχεται στὴν μὴ ἐμμελῆ ἀνάγνωσιν, νὰ ὑπεισέλθει τὸ ὑποκειμενικὸ στοιχεῖο τῆς ἀπαγγελίας. Πρόκειται γιὰ κίνδυνον πολὺ σοβαρότερον ἀπὸ ἐκεῖνον, πὸ συνήθως παρατηρεῖται, τῆς ἐπιδείξεως μουσικῶν καὶ ψαλτικῶν ἱκανότητων τοῦ ἀναγνώστου σὲ βάρος τῆς ἐννοίας τοῦ κειμένου, κατὰ τὴν ἐμμελῆ ἀνάγνωσιν...»¹⁶.

“Ομως, διερωτᾶται ὁ σ., «εἶναι ὄντως διατηρητέα ἢ παραδεδομένα *“τάξις”*;». Καὶ διαβεβαιώνει ὅτι ἡ ἐν μεταφράσει ἀνάγνωσις τοῦ ἀποστολικοῦ καὶ εὐαγγελικοῦ ἀναγνώσματος ἔχει ἀπλῶς τὴν θέσιν τοῦ κηρύγματος.

Ἐπ’ αὐτοῦ ἄς μοῦ ἐπιτραπῆ νὰ παρατηρήσω ὅτι ὁ σ. ἀστοχεῖ.

Τὸ κήρυγμα εἶναι ἀναγκαῖον εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἐπιβάλλεται νὰ γίνεται, ἀλλ’ οὐδέποτε ὡς ὑποκατάστατον τοῦ ἱεροῦ κειμένου.

Ἄν ἡ μετάφρασις δὲν φιλοδοξοῦσε νὰ διεκδικήσῃ τὴν θέσιν τοῦ πρωτοτύπου, δὲν θὰ ἀνεγινώσκετο πρὸ τῆς εἰρηνεύσεως τοῦ Ἀναγνώστου, ὅπου ἀνέγνωσε τὸ Ἀποστολικὸν κείμενον, ἢ τοῦ Διακόνου, ὅπου ἀνέγνωσε τὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιον! Δὲν θὰ ἀνεγινώσκετο ἢ μετάφρασις πρὸ τοῦ Ἀλληλουαρίου καὶ πρὸ τοῦ: *«Δόξα σοι, Κύριε, δόξα σοι»!*

Ἡ ἀνάγνωσις τῆς μεταφράσεως εἰς τὸ σημεῖον ἐκεῖνο τὴν καθιστᾶ ταυτόσημον ὄχι πρὸς τὸ κήρυγμα, τὸ ὁποῖον ἀκολουθεῖ (κατὰ τὴν τάξιν τῶν Ἁγίων Πατέρων), ἀλλὰ πρὸς τὸ ἱερὸν πρωτότυπον κείμενον, διὰ τὸ ὁποῖον ἀφήνει πολὺ σοβαρὰς ὑποψίας ὅτι φιλοδοξεῖ ἐν καιρῷ νὰ ὑποκαταστήσῃ!

“Ὅπως διαβεβαιώνει ὁ σ., μὲ τὴν ἐπ’ ἐκκλησίας ἀνάγνωσι τῆς μεταφράσεως τῆς Καινῆς Διαθήκης, δὲν ἀνοίγομε τοὺς ἀσκοὺς τοῦ Αἰόλου, γιὰ νὰ ἐπακολουθήσουν ἀλλοιώσεις εἰς τὴν *«μορφή καὶ τὴν ὑπὲρ τῆς θείας λατρείας»*.

Ὅμως καὶ πάλιν ἄς μοῦ ἐπιτραπῆ νὰ διαφωνήσω.

Ἡ μέχρι σήμερον πορεία ἄλλα λέγει. Ἀρχικῶς ἐξεδόθη ἡ μετάφρασις ὑπὸ τῶν ἐξ καθηγητῶν τὸ ἔτος 1989, κατόπιν ἐγκρίσεως τῆς Αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Μεγάλῃς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, ὥστε νὰ πληροῖ καὶ τις ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ Συντάγματος (κατὰ τὸ ἄρθρον 3, 3), προβλεπόμενες ἀναγκαῖες προϋποθέσεις.

Ὅμως εἰς τὴν ἐγκριτικὴν ἐπιστολὴν του ἐκείνην ὁ μακαριστὸς Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Δημήτριος ἔγραψε: *«...Ἐγνωμεν Συνοδικῶς ἐκφράσαι... (καὶ) ἐπευλογηῖσαι τὴν ἐν προκειμένῳ καταβληθεῖσαν ἀγαστὴν ὑμῶν (δηλ. τῶν ἐξ καθηγητῶν) προσπάθειαν (δηλ. τὴν μετάφρασιν τῆς Κ.Δ.), καὶ τὸ διὰ ταύτης αἰσίως εἰς πέρας ἀχθὲν ἔργον ὑμῶν, ὅπερ μεγάλως μέλλει ἐπ’ ἐξῆς συμβάλλεσθαι εἰς τὴν εὐρυτέραν παρὰ τῷ ἡμετέρῳ πληρώματι χρῆσιν, μελέτην καὶ κατανοήσιν τῆς Καινῆς Διαθήκης πλὴν, βεβαίως καὶ ὡς εἰκός, τῆς λειτουργικῆς...»*¹⁷.

Ἀργότερον, τὸ 2003, κατόπιν εἰσρηγήσεως τῆς εἰδικῆς Συνοδικῆς Ἐπιτροπῆς Λειτουργικῆς Ἀναγεννήσεως, ἐξεδόθη ὑπὸ τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος τὸ «Ἐκλογάδιον», παραδεγεγμένον κείμενον καὶ μετάφρασις περικοπῶν τῆς Καινῆς Διαθήκης, «ὥστε νὰ διευκολύνεται ἢ κατ' ἰδίαν μελέτην τῆς Ἁγίας Γραφῆς, ἀφοῦ μὲ τὸν τρόπον αὐτὸ οἱ πιστοὶ γνωρίζουν ἐκ τῶν προτέρων ποιὰ ἀγιογραφικὴ περικοπὴ θὰ ἀναγνωσθῆ σὲ κάθε λειτουργικῇ σύναξι καὶμποροῦν νὰ προετοιμασθοῦν γιὰ τὴν κατανόησίν της».

Τὸ ἔτος 2004, κατόπιν τῆς ἀπὸ τοῦ 1986 προηγηθείσης εἰσρηγήσεως κάποιου καθηγητοῦ¹⁸, ἡ μετάφρασις αὐτὴ ἀναγινώσκεται ἐπ' ἐκκλησίας, ἀμέσως μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ ἱεροῦ πρωτοτύπου.

Ὅμως οἱ λόγοι, ὁποῦ ἐπιβάλλουν τὴν ἐπ' ἐκκλησίας ἀνάγνωσιν αὐτῆς τῆς μεταφράσεως, συμπίπτουν ἐπακριβῶς μὲ ἐκείνους τοὺς ὁποίους ἄλλοι καθηγηταὶ ἐπικαλοῦνται ὡς ἐπιτακτικὴν ἀνάγκη μεταγλωτίσεως ὀλοκλήρου τῆς θείας Λειτουργίας καὶ ἐν γένει τῶν ἱερῶν Ἀκολουθιῶν¹⁹.

Τί ἀποκλείει λοιπὸν αὔριο, νὰ γενικευθῆ ἡ μεταγλώττισις τῶν λειτουργικῶν κειμένων;

Ὁ σ. ἦδη ἐπιχειρεῖ σαφῆ διάσπασιν τῆς ἐνότητος τῆς θείας Λειτουργίας. Μάλιστα καθορίζει σαφῶς ὅτι εἰς τὸ πρῶτον μέρος ὁμιλεῖ ὁ Θεὸς πρὸς τὸν λαὸν καὶ ἀπαιτεῖται ὁ νοῦς (!), ἐνῶ εἰς τὸ δευτερον ὁμιλεῖ ὁ λαὸς πρὸς τὸν Θεὸν καὶ χρειάζεται ἡ καρδιά (!).

Διερωτῶμαι: ἀγνοεῖ τὴν Εὐχὴν πρὸ τῆς ἀναγνώσεως τοῦ Εὐαγγελίου; Ἀγνοεῖ τὴν ἐκφώνησιν τῶν συστατικῶν λόγων εἰς τὴν Ἁγίαν Ἀναφοράν;

Μήπως, τέλος πάντων, προσπαθεῖ νὰ καταστήσῃ εὐάλωτον τὸ πρῶτον μέρος τῆς θείας Λειτουργίας; Καὶ τότε τί θὰ ἐμπόδιζε νὰ ἐπεκταθῆ τοῦτο τὸ μέτρον καὶ εἰς τὸ ὑπόλοιπον μέρος;

Ἐξ ἄλλου ὁ σ. ἔχει τὴν ἄποψιν ὅτι εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἂν ὄχι ὅλα, τοῦλάχιστον πολλὰ ἐπιβάλλονται *πραξικοπηματικῶς*.

Καὶ ἦδη, ἐμμέσως πλὴν σαφῶς, μέμφεται τὴν σημερινὴν λατρεία, τὸ τυπικὸ καὶ τὴν ζωὴν τῆς Ἐκκλησίας, ὡς «*συνονθύλευμα ἰδεολογημάτων, συλλογὴ προσκυνουμένων εἰδώλων, κωνωποβριθῆ βάλλο*».

Μήπως ὄντως προβλέπει κάτι;

(*) Ἐφημερ. «**Ὁρθόδοξος Τύπος**», ἀριθ. 1578/24.12.2004, σελ. 3 καὶ 4.

1. Μητροπολίτου Πατρῶν Νικοδήμου, «*Ἡ ἀρτιφανὴς μετάφρασις τῆς Καινῆς Διαθήκης (ὑπὸ τῶν ἐξ καθηγητῶν) καὶ ἡ Ἐκκλησία*», ἀνάτυπον ἐκ τῆς «**Θεολογίας**», τόμ. ΝΖ', Ἀθῆναι 1986, τεύχ. Γ', σ. 489-502.

2. Πρβλ. περιοδικὸν «**Ἀνάπλασις**», Σεπτ.-Ὀκτ. 2004, Ἀθῆναι, τ. 413, σ. 131-8.

3. Στεφανίδου Β., Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, ἔκδ. «**Ἀστέρος**», Ἀθῆναι 1970, σ. 51, 76.

4. «*Ἐνῶ ἡ Ἐκκλησία ἀναγνωρίζει τὴν Θεοτόκον ἀειπάρθενον Μαρίαν, ὡς “μετὰ Θεὸν θεόν, ὡς ἔχουσιν τὰ δευτερεῖα τῆς Τριάδος”, ἡ (Ἀδελφότης) “Ζωὴ” “ἐδογματίζειν”, ὅτι “ὁ Πρῶτος μετὰ τὸν Ἐνα”, δηλαδὴ τὸν Χριστόν, δὲν εἶναι ἡ Μητέρα τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ ὁ δοῦλος τῆς μέγας Παῦλος! Καὶ ὡς συνέπεια τοῦ “δόγματος” αὐτοῦ, ἦταν ἡ ἀμαρτωλὴ σιωπὴ γύρω ἀπὸ τὸ πάνσεπτον Πρόσωπόν τῆς...».*

(**Μοναχοῦ Θεοκλήτου Διονυσιάτου**, Τὸ «ἐκκλησιαστικὸν» πρόβλημα ὑπὸ τὸ φῶς τῆς παραδόσεως, Θεσσαλονίκη-Ἁγιον Ὄρος 1994, σ. 16).

5. Φλωρόφσκυ Γ. πρ., Ἁγία Γραφή, Ἐκκλησία, Παράδοσις, ἔκδ. «Πουρναρά», Θεσσαλονίκη 1976, σ. 66. Πρβλ. **Παναγοπούλου Ἰωάν.**, Ἡ ἔρμηνεία τῆς Ἁγίας Γραφῆς στὴν Ἐκκλησία τῶν Πατέρων, ἔκδ. «Ἀκρίτα», Ἀθῆναι 1991, σ. 39.

6. Σιώτη Μ., «*Ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ*», ἐν συλλ. τόμῳ Ὁ Ζωντανὸς λόγος, ἔκδ. Ἰδρύμ. «Ὁσῖος Ἰωάννης Ρῶσσο», Ἀθῆναι 1970, σ. 27.

7. Φλωρόφσκυ Γ., ἔνθ' ἀν., σ. 40-1.

8. Ἁγίου Σωφρονίου Ἱεροσολύμων, Βίος τῆς ὁσίας Μαρίας τῆς Αἰγυπτίας, ἔκδ. Ἱ.Μ. Γηροκομείου, Πάτριαι 1987, σ. 90.

9. Ἁγίου Ἰωάννου Χρυσοστόμου, Ὁμιλία ΙΑ' εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην, P.G. 59, 78-9.

10. Ἁγίου Νικοδήμου Ἀγιορείτου, Ὁμολογία πίστεως, ἐν Βενετία 1819, σ. 89.

11. Ἁγίου Νικοδήμου Ἀγιορείτου, Χρηστοπείθεια, ἔκδ. «Ρηγοπούλου», Θεσσαλονίκη 1984, σ. 304-5.

12. Πρβλ./ῶρα P.G. 59, 78.

13. Βίβλος ... συγγραφεῖσα μὲν παρὰ τῶν ὁσίων καὶ θεοφόρων πατέρων ἡμῶν Βαρσανουφίου καὶ Ἰωάννου, ἐπιμελῶς δὲ διορθωθείσα... παρὰ τοῦ ἁγίου Νικοδήμου Ἀγιορείτου, ἐν Βόλῃ 1960, «*Ἀπόκρισις σκπ'*», σ. 141-2.

14. Παναγοπούλου Ἰωάν., «*Μόρφωση καὶ Μεταμόρφωση*», (Δοκίμιο θεολογικοῦ προβληματισμοῦ στὸ ζήτημα τῆς μεταφράσεως τῆς Ἁγίας Γραφῆς: «Ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ στὴν γλῶσσα τοῦ ἀνθρώπου»), ἔκδ. «Ἄθω», Ἀθῆναι 2000, σ. 323-4.

15. Παπαδιαμάντη Ἀλ., «*Ἡ Μουσικὴ καὶ τὰ Ἱερὰ Εὐαγγέλια*», ἐν «Ἄπαντα», ἔκδ. «Δόμου», Ἀθῆναι 1988, τ. 5, σ. 237-8.

16. Μητροπολίτου Περγάμου Ἰωάννου, «*Συμβολισμὸς καὶ Ρεαλισμὸς στὴν Ὁρθόδοξη Λατρεία*», ἐν περιοδ. «**Σύναξι**», Ἀθῆναι 1999, τ. 71, σ. 7, 20-1.

17. Ὑπ' ἀρ. πρωτ. 1177/22-12-1988.

18. Πρβλ. περιοδ. «**Ἀνάπλασις**», ἔνθ' ἀνωτ., σ. 132.

19. Πρβλ. σχετικὰ ἄρθρα ἐν περιοδ. «**Σύναξι**», τ. 66, 67, 71, 72.